Henrikas Zabulis

Antikos ypatumai lietuviškuose vertimuose

Nagrinėjant graikų ir lotynų autorius, bene daugiausia problemų kelia epochos koloritas, nes nuo antikinių laikų, apvaliai skaičiuojant, mes esame nutolę du su puse tūkstančio metų. Todėl senovės palikimo vertėjams tenka nemažai ką pasverti, gal labiau negu kitiems rūpintis turinio ir formos autentiškumu, idant verčiami kūriniai išliktų saviti ir kartu be didelio vargo suprantami, ne per sunkiai paskaitomi.

Suprantamas ar nesuprantamas veikalas pasidaro, žinoma, savo turiniu, kurį visuose vertimuose stengiamasi atkurti, sugretinant lygiavertes dviejų kalbų galimybes: leksines, gramatines, stilistines. Iš čia kyla privaloma visiems vertėjams būtinybė gerai mokėti abi kalbas — tą, kuria parašytas originalas, bet ne mažiau ir tą, į kurią imamasi versti. Neišlaikant šios sąlygos, nėra jokios garantijos, kad vertėjas nesukurs kito kūrinio, kurio prasminis ir meninis ekvivalentas bus pernelyg skirtingas nuo originalo, kuris ir šiaip visados yra pranašesnis už vertimą. Vertimai iš graikų ir lotynų autorių tuo labiau skatina mokėti tas kalbas, nes beveik nėra antikinių tekstų, kurių išlikusi būklė nekeltų kokių nors neaiškumų, o tarpais netgi nemažų ginčų. Neaiškumai atsiranda iš tūkstantmetės rankraščių tradicijos, kadangi jie per viduramžius atėjo ligi mūsų laikų su nemažomis spragomis, su gana dažnai pasitaikančiais skirtingo užrašymo ir vėlesnio perskaitymo atvejais. Žinoma, susiklostė ir tam tikra tekstų redagavimo bei leidimo tradicija. Vertėjui gal ir nebūtina turėti prieš akis visą filologinę medžiagą, kuri per šimtmečius susikaupė apie kūrinį, patraukusį jo dėmesį, betgi tas, kas verčia, negali užmiršti, kad jis savo vertimu netiesioginiu būdu priskiria save prie teksto komentatorių, nes kiekvienas vertimas pirmučiausia yra tam tikras prasminis teksto perskaitymas. Vadinasi, nuo vertėjo filologinio pasirengimo, jo dvikal-

bės ar keliakalbės kultūros priklauso ne vien tiesioginė vertimo kokybė, bet ir atitinkamas senovės autoriaus mokslinis pristatymas mūsų dienų skaitytojui: pasenęs ar atitinkąs šių dienų tyrinėjimų lygį.

Kodėl mes tiek daug reikšmės teikiame antikinių autorių tekstui? Ogi todėl, kad visa antikos literatūra pirmų pirmiausia yra grindžiama proto logikos, o ne jausmų asociacijos priemonėmis. Todėl tad vertimuose iš antikinių tekstų visiškai kitaip atrodo prasminio tikslumo klausimas. Jeigu naujųjų laikų literatūros vertimuose ypač svarbu atkurti vaizdų ir nuotaikų struktūrą, tai antikos autorių verčiant, neišvengiamai iškyla minties prioritetas. Norėčiau tatai pailiustruoti savo klaidų pavyzdžiu. 1969 m. išėjusiame Katulo lyrikos rinkiny [1] yra štai kokios eilutės:

Dėl to buvai, šviesusis imperatoriau,
Kadaise tolimojoje rytų saloj,
Kad pasileidęs mulkis, šitas išgama
Per gerklę leistų viską — tūkstančius, šimtus?

29, 11—14

Nekyla abejonė, kad čia svarbiausia mintis perteikta: Julijaus Cezario globotinis Mamura, nors ir ne tokiais sodriais keiksmažodžiais kaip originale, čia išplūstas atsakančiai, o tai ir yra Katulo 29-osios epigramos esmė. Tačiau dėl nepateisinamų priežasčių čia padaryti pakeitimai, liečiantys Cezarį, kuris originale vadinamas vieninteliu imperatoriumi *(imperator unice)* ir siejamas ne su tolimąja rytų sala, o kalbama apie vakarų salą *(fuisti in ultima occidentis insula)*. Vertėjui šie momentai tada neatrodė labai svarbūs, todėl jie buvo paaukoti, eilutės sklandesnio skambesio ieškant. O iš tikrųjų tuo buvo padaryta principinė klaida. Katulas negalėjo priekaištauti Cezariui dėl plėšikavimo rytuose, nes pastarasis ten atsirado tik po Katulo mirties. Atvirkščiai, Cezaris ligi tol vienintelis iš karvedžių buvo išsikėlęs į Britaniją, kurią ir turi minty Katulas. Vadinasi, Katulas labai sąmoningai savo eilėse atsigręžė būtent į šį istorinį faktą, nes norėjo per jį suteikti savo ironijai itin aštrų geluonį, be to, nutaikė jį tiesiai į patį Cezarį. Todėl šiandien norėtųsi šią Katulo vietą versti tik taip:

Dėl to gal, imperatoriau vienintelis,
buvai toliausioje tu vakarų saloj,
kad pasileidęs mulkis, šitas išgama
per gerklę leistų viską — tūkstančius, šimtus?

Nurodytoji klaida yra pakankamai akivaizdi, nes vertime yra panaudoti tiesiog kiti žodžiai, negu originalo reikšmė reikalauja; bet štai kitas pavyzdys iš to paties Katulo. Minėtame leidiny mes teikėme:

Saulė juk nusileidus vėl sugrįžta,
bet kai mūsų dienų nutrūks kelionė,—
tik naktis amžina beliks miegoti.

5, 4—6

Originale *saulė* šioje vietoje yra pasakyta daugiskaitoje *(s o l e s occidere et redire possunt)*, bet vertėjui tada atrodė, kad daugiskaita mūsų skaitytojui nereikalinga, nes ji tik trukdo pajusti saulės grįžimo vaizdą. Tačiau taip supaprastintas veiksnys neteko vieno labai svarbaus filosofinio aspekto, kuris, labai galimas daiktas, čia nėra visiškai antraeilis. Katulas buvo Lukrecijaus amžininkas ir neabejotinai su juo pažįstamas, nors niekur nėra jo minėjęs. Jų poetiniai sutapimai yra tyrinėtojų pastebėti [2], todėl verčiant derėjo atkreipti dėmesį į Lukrecijų, kuris, atomistinės filosofijos priemonėmis aiškindamas saulės grįžimą, tvirtino, jog aušra pasirodo —

ar tai todėl, kad, po žemėmis vėl apsigręžusi, saulė
užima dangų, uždegt spinduliais jį mėgindama greitai,
ar ir todėl, kad ugnis susibėga ir įkarščio sėklos
gausios suplaukti įprato laiku tam tikru nustatytu,
versdamos žiburį saulės užgimt visuomet vis iš naujo.

V, 658—662
(Straipsnio aut. vertimas)

[1] *Katulas G. V.* Lyrika. V., 1969.

[2] *Frank T.* The mutual borrowings of Catullus and Lucretius and what they imply.— Classical Philology, 28, 1933, Nr. 4, p. 249—256.

Vadinasi, daug saulių — ne vien poetinis vaizdas, bet ir tam tikras filosofinis turinys, nes saulė suprantama kaip ta pati ir nebe ta pati. Ši mintis galėjo atsišaukti ir Katulo meilės eilėse. Todėl vertimą 1977 m. mes taip patikslinome:

Saulės gęsta ir vėl tekėti gali,
bet kai mūsų užges trumputės dienos,
tik naktis amžina beliks miegoti! [3]

Atrodo, kad yra galimybių dar ryškiau tą patį vaizdą pasakyti, bet telieka tai kitiems. Čia norima tik pabrėžti, kad prasmės klausimas yra sudėtingas ir neretai — ginčytinas. O tasai ginčas, kuris paprasto meninio vertimo žvilgsniu gali pasirodyti nevertas didesnio dėmesio, antikos medžiagoje yra principinis, padedąs apsisaugoti nuo tos epochos modernizavimo ir supaprastinimo pavojaus.

Ypatingai daug ir pagrįstų ginčų kyla eilėdaros klausimais. Plačiai žinoma, kad antikinis eiliavimas rėmėsi prozodiniu, sakytume, dainavimo principu. Tiek graikų, tiek vėliau ir lotynų kalba, turėdamos pabrėžtinai ilgus ir trumpus balsius, turtingą dvibalsių sistemą, eilutės metriką grindė ne natūraliu žodžio kirčiu, kaip dabartinė toninė eilėdara, o ritmingu ilgų ir trumpų skiemenų deriniu. Tokia eilutė vis dėlto galėjo suprantamai lietis tik tuomet, kai buvo dainuojama arba beveik dainuojama. Ankstyviausiu graikų poezijos raidos metu visos eilės iš tiesų ir buvo dainingu balsu deklamuojamos, muzikos instrumentui palydint, o tam tikra jų dalis, vadinamoji melika, buvo tiesiog dainuote dainuojama arba netgi palydima dar ir ritminio šokio (chorinė melika). Vėliau muzikinis elementas tolydžio silpnėjo, dainingosios formos išvis išnyko, bet antikinės eilėdaros esmė liko nepakitusi. Tik viduramžiais prozodija turėjo pagaliau užleisti vietą kitiems eiliavimo principams, nors mūsų Sarbievijus sėkmingai tęsė Horacijaus tradiciją dar XVII a. pirmoje pusėje. Vis dėlto nykstanti naujose kalbose ilgų ir trumpų skiemenų sistema ir visiškai kitas žo-

[3] Lemtis. V., 1977, p. 69.

dinės deklamacijos būdas galutinai pakirto prozodijos šaknis mūsų laikų poezijoje. Susilpnėjusi ritmo struktūra pasitelkė rimuotus sąskambius, kurie gelbėjo eiliuotos kalbos savitumą, neleisdami jai suvienodėti su proza.

Beje, prozodija lietuvių ankstyvojoje eilėdaroje ilgokai buvo gaji. Šia proga galima prisiminti, kad lietuviškas hegzametras savo kilme buvo prozodinis,— rėmėsi ilgų ir trumpų skiemenų ritmika. Prozodiniu principu vertinant, skiemuo gali būti ilgas iš prigimties, jei ilgas jo pagrindas (balsis arba dvibalsis), arba ilgas dėl padėties, jei jis uždarytas kelių priebalsių. Be to, prozodija leido šiokias bei tokias sutrumpintas žodžių formas vartoti, juoba kad, nesilaikant natūralaus žodžio kirčio eilutėje, visi žodžiai skambėjo nelabai įprastai. Šiuos principus randame 1589 m. Vilniaus universitete paskelbtame sveikinime kunigaikščiui Zigmantui III [4]:

Linksminktes Lietuos gimines, Kungaykßtys atayti
Iusu ǯemesnu; iamuy skaytykte Triumphu.
Iogela tey mielas, linksmibe, tykra malone..

Tai trejetas eilučių iš pirmojo lietuviško hegzametro, kurio kirčiuotus skiemenis išskyrėme. Matome, kad jis parašytas rytiečių aukštaičių tarme, vietoje *i* dvibalsiuose vartojama *y*, nėra originalių ženklų afrikatoms ir ilgiems balsiams žymėti. Tačiau prozodinė eilučių struktūra aiški:

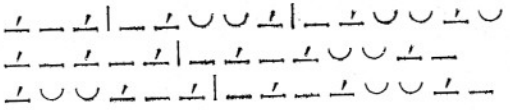

Kadangi lietuvių kalboje priebalsių gausu, gausu ir ilgų balsių, todėl visi trys cituoti hegzametrai sudėti beveik ištisai iš spondėjinių pėdų (du ilgi skiemenys). Tačiau visur griežtai išsaugoma penktoji daktilinė pėda (vienas ilgas ir du trumpi skiemenys), būdinga ir klasi-

[4] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha. V., 1957, p. 114.

kiniam hegzametrui. Labai aiškiai išlaikomos klasikinės cezūros (atokvėpiai vidury eilutės). Kaip klasikiniame hegzametre, pasitaiko du kirčiai viename žodyje *(linksminktes, žemesnu)*, nevengiama nenatūralaus kirčio *(mielas)*.

Nors lietuvių kalba buvo kildinama iš lotynų, šitoks hegzametras Didžiojoje Lietuvoje neįsitvirtino, nes eilėdaroje ėmė bujoti iš lenkų pasiskolinti principai, pirmučiausia silabika. Tuo tarpu Mažojoje Lietuvoje jis gyvavo ir davė mums Kristijono Donelaičio eilėdarą. Tiesa, mes įpratome į Donelaičio hegzametrą žiūrėti kaip į toninės metrikos pavyzdį, nes jo natūralūs žodžių kirčiai visur sutampa su eilutės kirčiu. Tačiau, pažvelgę į originalo rašybą ir sužymėtus ženklus, nesunkiai pamatysime, kad Donelaičio griežtokai laikomasi ir prozodijos reikalavimų:

Iau Sauléle wėl atkópdămă buddĭnŏ Swieta,
Ir ẑiemôs ſzaltôs Truſùs pargráudămă jůkės.
Szalczû Prámonės ſŭ Lĕdaìs ſugaìſztĭ păgávo;
Ir puttódam's Snieg's wiſſùr į Nieką păvirto.
Tů Laukùs Oraì drungnì gaiwįdămĭ glóſtė,
Ir ẑŏlĕlès wiſſókias iſz Numirrŭſŭ ſzaùkė[5].

Nukrypimų nuo prozodijos principų, kaip matome, čia visiškai nedaug, nes po trumpų balsių Donelaitis vartoja vokišką priebalsių dvigubinimą, nekirčiuotus ilgus balsius, nelydimus priebalsių, vietomis grynai fonetiškai sutrumpina, o trumpus kirčiuotus prailgina. Tuo būdu šiose eilutėse turime tokią schemą:

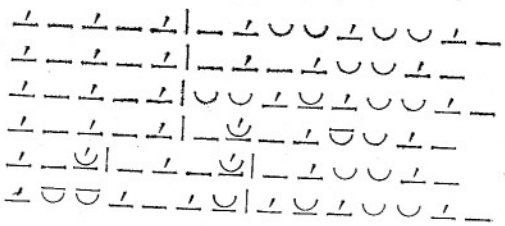

[5] *Donelaitis K.* Raštai. V., 1977, p. 90.

Žodžiu, grynai prozodiniu aspektu pažeidimai yra tik šie: *buddĭnŏ ſwietą..., ſŭ lĕdaìs ſugaìſztĭ..., wiſſur į nieką..., tů laukùs oraì drungnì..., ir ẑŏlĕlès wiſſókias iſz numirrŭſŭ...* Bet jo yra gražiai išlaikomos klasikinės cezūros, ypač vyriškosios:

Szalczû Prámonės | ſŭ Lĕdaìs ſugaìſztĭ păgáwo;
Ir puttódam's Snieg's | wiſſùr į Nieką păwirto.

Daug tekste yra ir gražių dvigubų (vyriškų) cezūrų, būdingų pirmučiausia lotynų hegzametrui:

Tů Laukùs | Oraì drungnì | gaiwįdămĭ glóſtė —
Ir Ponùs | taip, kaip Burùs | įgélt' ĭſſiẑójo —
Tů Pulkaì | jû pro Plyſziùs | iſzlystĭ păgáwo —

Savotiškai Donelaitis savo hegzametrui, turinčiam prozodinį daktilį tik labai aiškiose vietose (penktoje pėdoje, antroje — prieš vyrišką cezūrą, kartais — pirmoje), pritaikė moterišką cezūrą, darydamas ją ne trečios daktilinės pėdos vidury (tarp dviejų trumpų skiemenų), o po trečios spondėjinės pėdos:

Ir ẑŏlĕlès wiſſókias | iſz Numirrŭſŭ ſzaùkė —
Werkdams, ar duſáudams | mùs Ĺankyt' nĕ sŭgryẑo —
Iſz ſzaltôs Gaſpádôs | wėl iſzlindŭſĭ rádoſ' —

Kai kur jis tokią moterišką cezūrą dvigubina, nors klasikinėje praktikoje tai nebuvo įprasta:

Ir néy werkdams | irgĭ dĕjûdams | ſkambĭnŏ Dangû.

Visų šių nukrypimų nuo klasikinės hegzametro eilutės pernelyg maža, kad būtų galima nesutikti su K. Donelaičio amžininkais, kurie jo eilėdarą laikė prozodine. Kristijonas Milkus savo gramatikoje 1800 m. rašė: „...Donalicijus, laisvo lietuvių valstiečio sūnus, daug nusipelnęs ir labai gabus vyras, lietuviškais hegzametrais aprašė keturis metų laikus..." Toliau K. Milkus šitaip aptarė eilėdaros principus: „Kai žodžiai sujungiami taip, kad tam tikru būdu kaitaliojasi ilgi ir trumpi skiemenys,

tai vadiname metru, kuris yra ritmo pagrindas. Todėl svarbiausia skiemenis išdėstyti tokiu būdu, kad jie būtų tariami taip, kaip ir kasdieninėje kalboje — ilgieji ilgai, trumpieji — trumpai... Lietuvis nepakenčia neteisingo skandavimo, kai tenka ilgus skiemenis tarti trumpai, o trumpus — ilgai" [6]. „Metų" leidėjas Liudvikas Rėza K. Donelaičio hegzametrą vertino irgi iš prozodijos pozicijų: „Graikiškoji hegzametrinė eilėdara yra vienintelis svetimas varžtas, kurį poetas uždėjo savo kūriniui. Bet <...> joje poetas jaučiasi laisvas ir nevaržomas <...> Turbūt jokia iš naujųjų Europos kalbų negalima taip tobulai atkurti hegzametro bei kitų graikiškos eilėdaros formų, kaip lietuvių kalba. Šią pirmenybę jai teikia dvibalsių ir balsių gausumas, artikelio nebuvimas, trumpos dalyvinės konstrukcijos, garso kiekybės nepriklausymas nuo kirčio, elizijų laisvė ir daugelis kitų ypatybių" [7].

Donelaičio eilutės ir amžininkų atsiliepimai apie jo eilėdarą mus neginčijamai įtikina, kad būrų poetas ėjo originaliu, lyginant su jo laikų Vakarais, eilutės sandaros keliu. Tad jį derėtų gretinti ne su jo amžininkais, o tiesiog su antikos autorių pavyzdžiais. Šiuo aspektu drįstume jį laikyti trečiąja antikinio hegzametro pakopa. Graikai šnekamosios kalbos kirčių hegzametro eilutėje išvis nepaisė, romėnai stengėsi su proziniu kirčiu suderinti eilutės pabaigą — dvi ar tris pėdas, o K. Donelaitis užsimojo su šnekamąja kirčių tekstūra suderinti visą hegzametro eilutę. Žinoma, tai buvo pernelyg sunkus uždavinys, todėl reikia jam atleisti, jeigu šen bei ten yra grynosios prozodijos pažeidimų. Galima drąsiai tvirtinti, kad K. Donelaitis surado ir ištobulino visiškai savitą lietuviško hegzametro formą, bet ji nebesulaukė tokio didelio masto pasekėjų, kaip pats būrų poetas, todėl liko neįtvirtinta.

Tik šio šimtmečio pradžioje prie hegzametro sugrįžo Jeronimas Ralys, užsimojęs originalo metru išversti Homero poemas. Per keletą kartų vis iš naujo jas vertęs,

[6] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 203.
[7] Ten pat, p. 239—240.

jis sukūrė grakštų hegzametrą, bet jame nebeliko Donelaičio spondėjų, nes juos pakeitė ištisai daktilinės eilutės. Nebeliko ir rimtesnių pastangų suderinti prozodiją su toniniu metru. Tačiau J. Ralys labai vengia sudėtingų ir sunkiai kirčiuojamų žodžių. Tai sudaro įspūdį, kad J. Ralio hegzametre yra daug iš prigimties trumpų skiemenų:

Vos tik prašvito iš oro užgimus Aušra raudonpirštė,
Šoko iš patalo minkšto sūnus Odisėjo protingas.
Greitai rūbus užsivilko, per petį gi aštrųjį kardą
Sau užkabino, po kojų baltų pasirišo papėdes.
Ėjo iš savo nakvynės gražus kaip jaunasis dievaitis [8].
II, 1—5

Matome, kad daktiliniame J. Ralio hegzametre dominuoja moteriškoji cezūra, išlaikyta visose cituotose eilutėse, o pirmojoje ji netgi dviguba:

Vos tik prašvito | iš oro užgimus | Aušra raudonpirštė,
Šoko iš patalo minkšto | sūnus Odisėjo protingas.

Kitaip negu K. Donelaičio, vyriškoji cezūra J. Ralio eilutėje yra reta ir ne visada ryški:

Patys savu kvailumu | užsitraukė jie pragaištį baisią —
I, 7
Tuokart visi jau, kurie | prapulties savo buvo išvengę —
I, 11
Hermiją siuntėme jam | mes akyląjį argžudį veiklų.
I, 38

J. Ralio eilutėse esama ir vadinamųjų bukolinių cezūrų — po daktilinės pėdos; tik antikinėje praktikoje ji pasitaikydavo tarp ketvirtos ir penktos pėdos, o mūsų vertėjas ją įvedė po trečios:

Ilgamet jūroje vargusį | šventąją Troją sugriovus —
I, 12
Jai debesų varinėtojas | Dzeusas atsakė tarydams —
I, 62

[8] *Homero* Odisseja. Kaunas, 1921, p. 16.

Žiūrint klasikinio hegzametro akimis, toks J. Ralio posūkis į grynuosius daktilius yra laikytinas tam tikru šios kažkada beveik šventos eilėdaros supaprastinimu. Betgi Homero poemoms ir originalo kalboje būdingas daktilių gausumas, todėl lietuviškas vertimas J. Ralio eilutėje skamba visiškai įtikinamai, juoba kad jis buvo gabus vertėjas, puikiai jautęs lietuvių kalbos galimybes. Visa tai lėmė, kad nuo J. Ralio prasidėjo nauja lietuviško hegzametro kryptis, kuri gerai pritiko prie toninės eilėdaros, Maironio įtvirtintos lietuvių poezijoje, o kartu suartino mūsų hegzametrą su kitomis kalbomis perteikiamu šios eilutės pavidalu. Nėra ko tad stebėtis, kad dvidešimtojo amžiaus hegzametrinė eilutė mūsų vertimuose patyrė pirmučiausia ne kieno kito, o J. Ralio įtaką.

Tiesa, dėl hegzametro specifikos ir tinkamumo lietuvių kalbai dar vyko ir tebevyksta tam tikra poetų ir vertėjų polemika. Gal ji neišsakoma teorinių svarstymų pavidalu, bet mes matome ją vertimų praktikoje. Vienu metu jaunas Aleksys Churginas buvo mėginęs visiškai atsisakyti hegzametro. Jis Horacijaus „Poezijos meną" išvertė prancūzų aleksandrino eilute (lietuviškai pailginęs ją vienu skiemeniu):

Jei prie žmogaus galvos tapytojas norėtų
Pridurti arklio kaklą, pridaigstyti plunksnų
Ir, vieną čia, ten kitą sąnarį sugriebęs,
Gražuolę lig juosmens užbaigtų it baidyklę
Šlykščiąja žuvimi,— sakykite, bičiuliai,
Ar sulaikytumėte juoką, tai išvydę? [9]

Ten pat jis Horacijaus satyrą patalpino, išvertęs netgi penkiapėdžiu jambu:

Aš vienąsyk gatve ėjau Šventąja
Ir susikaupęs tylomis mąsčiau sau,
Kaip paprastai, apie niekus kažkokius [10].

[9] *Horatius Q. F.* Ars poetica. Kaunas, 1936, p. 79.
[10] Ten pat, p. 65.

Vėliau A. Churginas ieškojimų atsisakė ir epinius tekstus perteikė visiškai puikiais hegzametrais:

Lai aš atrodysiu tau kartus kaip Sardinijos lielis,
Tartum erškėtis — dygus, bjaurus tartum dumblas išplautas,
Jeigu viena ši diena man daugiau už metus neprailgo...
Eikite, jaučiai, namo — prisiganėte jūs ligi sočiai [11].

Krinta į akis, kad visos cituotos eilutės turi vyrišką cezūrą: *lai aš atrodysiu tau | tartum erškėtis — dygus |; jeigu viena ši diena | eikite, jaučiai, namo |*. Tai nereiškia, kad A. Churginas atsisakė moteriškųjų cezūrų, kurias buvo pamėgęs J. Ralys, tačiau vyriškųjų gausesnis vartojimas buvo lemiamas veiksnys beįsigalinčiai daktilių monotonijai nugalėti.

Beje, naujausieji hegzametriniai vertimai atskleidė mūsų vertėjų norą grįžti ir prie spondėjinių pėdų, bent jau žymiai dažniau jos imta vartoti, negu kažkada anksčiau. Šit kelios eilutės iš Lukrecijaus poemos „Apie daiktų prigimtį", kurią išvertė M. Račkauskas:

Prigimtį juk daiktų tvarkai tu viena tik pasauly,
Dieviškos niekas šviesos be tavęs negali išvysti.
Džiaugsmo nėra be tavęs ir jokio nėra malonumo [12].

Daug spondėjų įveda A. Rukša, versdamas Vergilijų:

Kaip laimingas tasai, kas esmę daiktų sužinojo
Ir kam baimes visas ir nepermaldaujamą lemtį
teko po kojų pamint ir šniokštimą gobšaus Acheronto!
Palaimingas ir tas, kurs kaimo dievus išpažįsta,
Paną senelį miškų Silvaną ir seseris nimfas [13].

Vergilijaus eilutę gana gausiais spondėjais stengiasi perteikti ir A. Dambrauskas:

Greit atvirais laukais pulkai patraukė į žygį,
Žvengė ristì žirgai, žvilgėjo auksu drabužiai.

[11] Iš antikinės poezijos. V., 1957, p. 24.
[12] *Lukrecijus.* Apie daiktų prigimtį. V., 1964, p. 33.
[13] *Vergilijus P. M.* Bukolikos, Georgikos. Londonas, 1975, p. 299—300.

Pirmas eiles Mesapas, o pastarąsias jų tvarko
Tiro du sūnūs jauni, voros vidury gi pats Turnas
Svaistos guviai ginklu, už kitus visa galva aukštesnis [14].

Šios citatos yra paimtos ypatingai neieškant, bet principas, kuris jose atsiskleidžia, nėra atsitiktinis. A. Rukša ir teoriškai pagrindžia savo siekimą suderinti vertimą su Vergilijaus eilutės skambesiu [15]. Kaip klasikinės filologijos atstovui, tokios pastangos man teikia pasitenkinimą, bet kaip vertėjui vis dėlto kelia ir tam tikrų abejonių, nes lieka neaišku, ar tatai, kas suprantama ir paprasta lotyniško originalo žinovui, lygiai taip pat suprantama eilėdaroje ir tam, kuriam vertimas yra vienintelis šaltinis senovės autoriui pažinti. Atvirai sakant, galima rasti gana nemažai eilučių, kurios, deja, nepasižymi sklandumu ir vien todėl, kad pernelyg netvarkingai jose dalyvauja spondėjai. Neįtikina ir anapestinės eilučių pradžios, kaip cituotoji: *palaimingas ir tas* (◡◡— ◡◡—). Juk tokiu atveju visa eilutė suskamba kaip sudėta iš anapestų.

Vadinasi, prie hegzametro vertėjams dar yra darbo. Matyt, reikia paieškoti spondėjams neginčytinos vietos, įvedant juos labiau atsiremti į prozodinį dviejų skiemenų ilgumą. Verta ir daktiliuose trumpumą, kur galima, paryškinti prozodiniu trumpumu, nes mūsų kalba turi tam tinkamus bruožus. Žodžiu, K. Donelaičio hegzametras dabartiniuose vertimuose kūrybingos savo įtakos dar nėra parodęs. O apgalvota spondėjinė eilutė neretai labai padėtų išreikšti vaizdą. Šit, sakysim, Vergilijus „Eneidoje" skęstančių jūreivių pastangas ne vien aprašo, bet ir spondėjais iliustruoja, o čia pat blaškomų išmėtytų smulkių daiktų daugybė išvardinta daktiliais, lydimais vaizdingos aliteracijos:

Apparent rari nantes in gurgite vasto,
arma virum tabulaeque et Troïa gaza per undas.

I, 118—120

[14] *Vergilijus.* Eneida. V., 1967, p. 205.
[15] Žr. min. veik., p. 175—191.

A. Dambrauskas šio ritminio kontrasto nepasistengė perteikti, o nuo to vaizdas gerokai susilpnėjo:

Ir negreit kur ne kur išnyra iš sūkurio vyrai,
Lentos, karių šarvai, ir Trojos turtas visokis.

Tai patvirtina išvadą, kad lietuviško hegzametro ritminis turtingumas nėra ligi galo išsemtas ir dar galima jį tobulinti. Tačiau, žinoma, tai turi būti daroma tokiu būdu, kad skaitytojas lengvai suprastų ritminį eilutės piešinį ir justų jos vaizdą.

Greta hegzametro, vienvaldiškai viešpataujančio epinėje poezijoje, antikinių vertimų eilėdaroje nemažą vietą užima jambas. Jis dominuoja tragedijos ir komedijos dialoguose. Jam lygiagretus yra trochėjas. Kadangi antikinė drama jau turi įvairių mėginimų tradiciją, apie lietuvišką jambinį metrą šį bei tą galima pasakyti.

Beje, jambinė eilėdara turi ir originalias ištakas lietuvių poezijoje, ypač Mažojoje Lietuvoje. Štai D. Kleino jambai, kuriuos jis 1666 m. pritaikė „Naujose giesmių knygose":

Palaimoj esąs nedidžiuok,—
Nes veikiai gal pražūti;
Bėdoj nenusimint dabok,—
Gal kitas oras būti [16].

Nors šis tekstas yra iš religinės psalmės, bet cituota mintis sugrąžina mus pas senąjį jambo pradininką Archilochą:

Ne per daug dėl džiaugsmo džiūgauk,
neliūdėk per daug skausme.
Koks būdingas žmogui saikas,
visados gerai žinok [17].

Kleino tipo jambai sutinkami M. Švobos giesmėse, 1685 m. sudėtose į J. Rikovijaus giesmyną:

Kas bus iš didžio to lytaus?
Lauke javai supuvo.

[16] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 103.
[17] Lemtis, p. 38.

Iš ko žmogus duonelės gaus,
Jog kožnas daikts pražuvo? [18]

A. Šimelpenigis nenaudojo moteriško rimo, bet jo trochėjas ne mažiau grakštus negu cituotieji jo tėvynainių jambai. Šit kelios eilutės iš jo eiliuoto laiško, 1748 m. rašyto būsimo Karaliaučiaus studento tėvui:

Kad, brolel, rašiau tau tai,
Bau tu jau nusimanai,
Ką aš tau primint ketu?
Tiek sakyt tau meiliju:
Būk ant savojo genties
Susimilstančios širdies [19].

Iš pateiktų ankstyvųjų pavyzdžių galima daryti tvirtą išvadą, kad originalaus lietuviško jambo pavidalas buvo kuriamas ne vien toniniu principu [20],— nesunku pastebėti ir tam tikrą poetų norą atsižvelgti į prozodijos reikalavimus, ilgų ir trumpų skiemenų ritmiką:

Aš tariau: „Kodėl mane
Jis šį žygį aplenkė?" [21]

Beje, jambo artumas prie šnekamosios kalbos leido poetams, rodos, be didelių sunkumų atrasti gana neblogų tonikos ir prozodijos derinių, juoba kad graikiškasis ir lotyniškasis jambo originalas irgi turėjo gana daug ilgų nekirčiuotų skiemenų. Žinoma, mūsų originaliame jambe nebuvo taikomos sudėtingos prozodinės formos, sutinkamos antikinėje komedijoje, kur ilgas skiemuo labai dažnai galėjo būti keičiamas į du trumpus. Tokio jambo skandavimas reikalavo daug tiksliau jausti skiemenų ilgį negu hegzametre, todėl naujose kalbose, tarp jų ir lietuvių kalboje, jis neprigijo.

[18] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 108.
[19] Ten pat, p. 157.
[20] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija teikia A. Šimelpenigio eilučių, kurios netelpa toninėje struktūroje: *„iš savo mokytojų"*, *„mylima tavo pati"* ir toliau *„duok šimtą labų dienų"*.
[21] Ten pat, p. 156.

Tačiau, matyt, originalios patirties buvo mažoka, norint perteikti graikų ir romėnų jambą visame tragedijos tekste. Vadinasi, vertėjai, imdamiesi tragedijos, turėjo savų problemų. Klasikinės jambinės eilutės struktūra yra šešiapėdė su moteriška cezūra trečioje pėdoje:

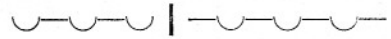

Taigi norint tiksliai išlaikyti klasikinį pavidalą, visų eilučių pabaigos turėtų būti vyriškos. Šitaip ir vertė Sofoklio tragedijas A. Venclova su A. Rukša, kurių knyga pasirodė 1939 m. [22] Štai jų jambai:

Gimimo vaiko dar neskyrė dienos trys,
Kai jį tasai, surišęs kojų sąnarius,
Į plyną kalną sviedė kito rankomis.
Tad Apolonas neišpildė, kad jisai
Žudikas tėvo taptų ir kad Lajus mūs
Iš vaiko tai patirtų, ko bijojosi.

Kai kam pasirodė, jog vyriškos eilutės esančios pernelyg monotoniškos ir nebūdingos lietuvių kalbai. Todėl R. Mironas naujųjų kalbų pavyzdžiu plačiai taikė moteriškas eilutes:

Temidos protingosios vaike aukštaminti!
Variniais pančiais aš prie šios niūrios viršūnės
Tave prieš tavo norą nenorom prikalsiu,
Ir čia nei balso jokio niekad neišgirsi,
Nei mirtingųjų veido niekad neregėsi [23].

Kaip matome, vertėjas sukūrė visiškai kitą jambą, kuriame vyriškos eilutės beveik atsisakyta. Betgi tai buvo ir ne graikiškas, ir ne koks nors lietuviškas jambas, greičiau naujų laikų įtakoje pakartotas aleksandrinas. Jeigu, sakysim, rusų poezijoje buvo susiformavęs penkiapėdis jambas, kuriuo vertėjai mėgino versti ir dabar neretai tebeverčia klasikinę jambo eilutę, tai lietuvių poezijoje neturime nusistovėjusios jambo eilutės, nepai-

[22] *Sofoklis.* Tragedijos. Kaunas, 1939.
[23] *Aischilas.* Prikaltasis Prometėjas. Kaunas, 1947, p. 16.

sant to, kad jis mūsų literatūroje, kaip matėme, gyvuoja jau trejetą šimtmečių. R. Mirono mėginimas taikyti šešiapėdį aleksandrino variantą bene bus padaręs įtakos A. Dambrauskui, kuris perdirbo A. Venclovos eilutes savaip, tolydžio tarp vyriškųjų įmaišydamas moteriškąsias. Todėl jo versta cituotoji vieta iš „Edipo Karaliaus" skamba štai kaip:

O kūdikiui gležnam trys dienos nesuėjo,
Kai tėvas jam kojytes suveržė diržu
Ir svetima ranka jį išmetė kalnuos.
Tad Apolonas neišlaikė žodžio sūnui,
Kad jis užaugsiąs tėvo žudiku, nei Lajui,
Kad žūsiąs nuo sūnaus, ko jis labai bijojo [24].

Nedrąsu būtų tvirtinti, kad neapibrėžtas vyriškų ir moteriškų eilučių įvairavimas kuo nors gelbsti jambinių tekstų vertėjus nuo monotonijos, o kad suteikia ritminių neaiškumų,— neginčytina. Todėl, manydami, jog lietuvių eilėdarai tiek kalbos, tiek ir literatūrinės patirties požiūriu klasikinė vyriška jambų eilutė yra visiškai priimtina, mes nesiėmėme ko nors naujo kurti, palikdami tai originaliai poezijai. Mūsų jambas, verčiant Euripido „Hipolitą", buvo toks:

Pajūry prie bangų, skalaujančių krantus,
mes keteras žirgų šukavom verkdami.
Mat pranešė tenai ateivis kažin koks,
kad Hipolitas jau nevaikščios šia žeme,
nes jam nuskyrei tu nedalią tremtinių [25].

Šiame jambe vyriška eilutės pabaiga netgi labai sugriežtinta, visiškai išvengiant daktiliškai skambančios galūnės, kurių gausu A. Šimelpenigio eilėse:

Dar be to, prafesoris
Ir už pamokinimus
Atim savo mokesčius [26].

[24] *Sofoklis.* Tragedijos. V., 1974, p. 50.
[25] *Euripidas.* Hipolitas apvainikuotasis. V., 1973, p. 98.
[26] Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija, p. 157.

Daug jų turi ir A. Venclovos su A. Rukša vertimas:

Pražūsime, pamynusios įstatymą,
Karaliaus mūsų valdžią, valią griaudamos.
O, atsimink, mes užgimėme moterys... [27]

Šiandien mes manytume, kad labai jau griežtinti eilutės pabaigas, tuo siekiant pabrėžti antikinį jambo koloritą, visiškai nebūtina, bet vis dėlto atsisakyti jo ir pereiti prie abejotinos jambo formos vargu ar reikia. Šia prasme galima pagirti B. Kazlausko eiliavimo nuosaikumą:

Didžiausia juk palaima būna namuose,
Kada žmona gražiai su vyru sutaria.
Dabar — vieni vaidai, ir meilė dingo jų;
Pametęs mano ponią ir mažus vaikus,
Jasonas veda karalaitę, dukterį
Kreonto, šios Korinto žemės viešpačio [28].

Panašiai jambą taiko ir J. Dumčius, versdamas, sakysim, Plauto „Pseudolą":

Bet nebijok, aš neapleisiu mylinčio.
Tikiuos kur nors gražiu ar negražiu būdu
Pagalbą sidabrinę šiandien tau surast.
Iš kur ateis jinai, nemoku pasakyt,
Bet ji ateis: ne veltui trūksi antakis [29].

Iš to nereikėtų daryti apibendrinančios išvados apie vertimo kokybę apskritai, nes ji priklauso ne vien nuo eilėdaros. Ir pati eilėdara geresnio meistro rankose suskamba sklandžiau ir suprantamiau, o mažiau patyręs ir prastesnis eiliuotojas visuomet paliks nemažai sunkių, sulaužytų, išgalvotų eilučių. Mes čia norėtume ginti tik principą: jeigu galima lietuviškai išversti originalo metru, ar reikia stengtis žūt būt nuo jo tolintis. Kitas dalykas, kai lietuviškai nebegalima išversti originalo metro,

[27] *Sofoklis.* Tragedijos. Kaunas, 1939, p. 212.
[28] *Euripidas.* Medėja. V., 1960, p. 34.
[29] *Plautas.* Komedijos. V., 1970, p. 220.

kitaip tariant, kai reikia susikurti kokį nors pakaitalą. Čia nekalbama apie labai sudėtingus chorinės lyrikos metrus, kurie visose dabartinėse kalbose turi būti savaip perkurti, bet norime pateikti vieną pastovią eilutę, vartojamą tragedijoje giliam susijaudinimui išreikšti, o būtent — dochmiją, kurio pavidalas originale yra toks:

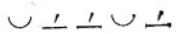

Nors, kaip matome, ši eilutė susideda iš artimų jambams elementų, bet jos perteikimas ištisiniame tekste, kur dochmijai eina iš eilės, yra keblus, nes įaudrintas ritmas supaprastėja, jeigu eilutei suteikiama sklandi tėkmė, arba, atvirkščiai, eilutė darosi sunkiai paskaitoma, jiegu norima joje pabrėžti ritminį kontrastingumą. Todėl kiekvienas vertėjas ieško savo išeities, o galutinė ko gero ir nėra surasta.

Štai A. Venclovos ir A. Rukšos dochmijai „Antigonėje":

O, beproti prote, o, nuodėme,
Tris jau nužudei!
Jūs, kurie matot čia
Užmuštus ir užmušėjus, gimines! [30]

A. Dambrauskas tą pačią vietą išvertė taip:

Proto negudraus nuodėme baisi,
užsispyrusi, mirtį nešanti!
O! Pažvelkite jūs į žudikus
Ir į žuvusius kraujo gimines! [31]

B. Kazlauskas dochmijus pakeitė anapestais:

Ar girdi tu vaikų graudulingus verksmus?
Moterie nelaiminga, kokia tu žiauri!
Gal mums eiti vidun? Reikia gelbėt vaikus
nuo žudynių baisių [32].

[30] *Sofoklis.* Tragedijos. Kaunas, 1939, p. 276.
[31] *Sofoklis.* Tragedijos. V., 1974, p. 288—289.
[32] *Euripidas.* Medėja, p. 104.

H. Zabulis dochmijus eiliavo dar kitaip:

Kalbi — ypač keistai:
žodžiai — vieni riksmai.
Prabilk, ak, moterie,
ko tu bijai!
Širdį gal slegia kas? [33]

Vien minties prasme gal nieko ypatingo neatsitinka, kad analogišką eilutę vienas vertėjas pamėgina vienaip, kitas kitaip versti, ypač jeigu kūrinys yra kitas. Betgi originalo eilėdaros prasme, kai ji turi vieningą ir aiškų ritminį standartą, tokia įvairovė nieko gero neduoda, nes ji nė kiek nepraturtina antikinio kolorito mūsų vertimuose.

Keletą pastabų norėtųsi tarti ir monodinės lyrikos metrų klausimu, juoba kad teko pačiam su jais dirbti, rengiant lietuviškai Katulą ir Horacijų. Pirmučiausia prisimintina, kad Horacijaus strofika, apibendrinusi visos antikinės lyrikos raidą, ligi šių dienų laikoma lyrinės eilėdaros etalonu. Ilgus amžius pasaulinėje praktikoje lyrika, kuri buvo kuriama lotynų kalba, rėmėsi tik Horacijaus strofika. Ja rėmėsi ir minėtas Vilniaus universiteto profesorius M. Sarbievijus. Betgi į nacionalines kalbas, blogiau skiriančias prozodinius ilgumus ir trumpumus arba turinčias pastovų kirtį, Horacijaus eilėdarą perkelti buvo nemažų sunkumų.

Pirmas lig šiol žinomas mėginimas lietuviškai eiliuoti, taikant Horacijaus strofiką, yra pusantro šimto metų senumo ir laikytinas vienu iš ankstyviausių naujųjų literatūrų raidoje. Jis priklauso Enrikiui Budriui (1783—1852), kurį L. Rėza, K. Donelaičio leidėjas, buvo pakvietęs talkininkauti, renkant lietuvių liaudies dainas. Kartu su liaudies dainomis jis nusiuntė L. Rėzai ir savo eilių, palydėjęs jas Horacijaus formos eilėraščiu:

Beskaitydam's raddau Jusû Parászimè
Jog mes sústum Zẽdû randamu Lietuvoj',
Pinnanczajam Wainikkui,
Kur zydẽtu be Palowos...

[33] *Euripidas.* Hipolitas apvainikuotasis, p. 62.

Pavadinęs eiles *pūpelėmis*, kaip užnemuniečiai vadina medžių pumpurus, jis baigia savo eiliuotą laišką pažadu:

Nežinnodam's tiesà Skyrimą tikkraji,
Ant mieginnimo sztai suntinnu ben kelles:
Jei isztirczau jas tinkant
Procawoczaus daugiaus nuskint?

Buddrus
Mokytojis Pillupėnos
Brēdausû Dwarė

Dedikacija, deja, nepasižymi poetiniu tobulumu, tačiau vienas E. Budriaus eilėraštis, kupinas gaivios pavasario nuotaikos, vertas dėmesio:

Snēgo Dróbê sutirpst', Skreistē Natúrôs deng'
Žemês Rúbą žallei; tukstanczû Túkstanczei
Gaun' Butybę isz náujo
Sáules spindulus gerdami,

Médzei wēl atsigij', Púpeles sprogst linksmai,
Atwer Waisui Durris, Žēdą gimdydamos;
Isz Krutėliu Natúrôs
Pasisotin kiek Gywastis.

Pempes bluzgin Sparnus, dźaugias Pawasario,
Wyturēliu Balsai skambin be Palowos,
Gulbēs tráukia per Urą,
Tēwą auksztajį girdamos.

Tai gryna asklepiadinė strofa, pagal dabartinę klasifikaciją — ketvirtoji, bet eilėraštukas nėra joks vertimas, nors savo turiniu ir ypač nuotaika labai artimas Horacijui. Štai pavasariui skirtos Horacijaus eilės [34], išsakytos antrąja asklepiadine strofa:

Jau nutildo marias, vėl pūsdami bures,
atšilimo šaukliai — vėjai nuo Trakijos,
jau nestingsta lanka, upės nešniokštauja,
išsilieję žiemos ižu.

[34] *Horacijus.* Lyrika. V., 1977.

Krauna lizdą kregždė, gailiai apverkianti
Itį ir amžinai gėdos subjaurintus
Pandiono namus, nes nedorai labai
baudė barbaro jie aistras.

Ant gležnos dar žolės piemens riebių avių
jau raliuoja dainas savo švilpynėmis:
dievą linksmina jie, mėgstantį galvijus
ir Arkadijos kalnelius.

IV, 12, 1—12

Pavasario nuotaikas Horacijus kelis kartus kartojo dar archilochinėmis eilėmis. Pavyzdžiui:

Dingo bematant sniegai: į laukus žaluma jau sugrįžta,
o į medžius lapija;
keičiasi žemė visa, ir vandenys slūgstančių upių
telpa į savo krantus...

IV, 7, 1—4

Tai pirmoji archilochinė strofa, o štai — archilochinė ketvirtoji:

Tirpsta žvarbioji žiema, pavasariu
vėl Favonui dvelkiant...
baltai šarmoti lankos jau nustojo...

I, 1 ... 4

Šie Horacijaus pavasariniai motyvai buvo ir tebėra chrestomatiniai; ne atsitiktinai jie skamba ir mokytojo E. Budriaus eilėse. Juk ir M. Sarbievijus apie Vilniaus krašto pavasarį lygiai taip dainavo, beje, kaip ir E. Budrius, ketvirtąja asklepiadine strofa:

Jau senokai dvelksmu šilto pavasario
atgaivino laukus grįžę Favonai vėl,
vėl sužydusios pievos
mirga vasaros spalvomis.

Sunkiaderliais laivais tįsanti Vilija
plaukia palei dirvas malonioje tyloj,
nors kaimyninės kalvos
aidi paukščių čiulbėjimu,

nors antai ir piemuo nuo pakylos žalios
tošele viksvine dainą prakalbina,
ir upeivis, kai ilsis,
burių nešamas išpūstų.

(Straipsnio aut. vertimas)

Šiuos ilgokus išvedžiojimus pateikėme, norėdami įrodyti, kad E. Budriaus eilės ne atsitiktinai buvo suklostytos į Horacijaus strofą — jos gražiai perkuria didžiojo romėno vaizdus, bet tik suteikdamos jiems lietuvišką spalvą ir dvelkimą. Galėtume sakyti, kad E. Budrius ėjo tuo pat keliu, kaip K. Donelaitis,— perėmė iš antikos formą ir bendrąją idėją, bet regėjo, jautė ir mąstė savo žemės vaizdais. Gaila, kad L. Rėza nesusidomėjo šia E. Budriaus kūryba: tarp kitų jo rankraščių liko tik minėti pavyzdžiai, kuriuos surado ir, datavęs 1820—1824 m., paskelbė V. Biržiška [35].

Kita vertus, šiais išvedžiojimais norima įrodyti, kad Horacijaus metras jau seniai lietuvių kalba išmėgintas, bet tik, nesuradęs savo Donelaičio, liko neįtvirtintas originaliojoje mūsų poezijoje. Ir į originalųjį Horacijų mūsų vertėjų dėmesys pakrypo itin vėlai, todėl šiam romėnų poetui dar teko pereiti tam tikrus ieškojimų kelius, kol jis įgijo pilietybę mūsų verstinėje literatūroje. A. Churginas iš pradžių buvo beatsisakąs klasikinės strofos ir pritaikė Horacijui rimuotą posmą:

Kas vidurį auksinį pasirinko,
Tasai lūšnos nežino purvinos,
Tasai, tačiau, vienodas ir saikingas,
Sau negeidauja dvaro prabangos [36].

Vėliau jis atsisakė jaunystės bandymų ir ne vieną Horacijaus odę išvertė originalo metrais. Ką tik pateiktoji vieta vėliau irgi atgavo savo antikinį koloritą:

Tas, kuriam brangus vidurys auksinis,
Moka tas lūšnų purvinos pastogės

[35] Tauta ir žodis. Kaunas, 1931, t. 7, p. 310—313.
[36] *Horatius Q. F.* Ars poetica, p. 49.

Niekad nematyt, ir puikiųjų rūmų
vengt išmintingai... [37]

A. Churginas nuėjo dar toliau ir ne vieną savo originalų eilėraštį sukūrė Horacijaus metrais, kurie suskambėjo netgi naujoviškai. Šit alkajinė strofa:

Vienatvės laive,
vėtroj neskęstantis,
žvaigždžių verpetais
nešk mano nerimą
į užmaršties archipelagą,
kur išsipildo
visi troškimai! [38]

O štai sapfinė:

Akmenėli, ko
tu guli prie kelio
ir stebi šaltai,
kaip viena gadynė
įkandin kitos
pro tave praeina
it karavanas? [39]

Žodžiu, nors ne per daug vertimų iš Horacijaus lyrikos paskelbė A. Churginas, tačiau jis galutinai įrodė, kad Horacijus gali puikiai lietuviškai skambėti savo originalo pavidalu, nesuniveliuotas naujosios poezijos sąskambių. Tatai paskatino šių eilučių autorių imtis versti visą Horacijaus lyriką jo paties metrais. Ir dar norėjosi, kad visas Horacijus būtų vieningas — vienu kaltu kaltas, o ne kaip nors sulipdytas. Todėl buvo atsisakyta lengvesnio kelio, atsisakyta rinkti turimus, nors ir gerus, vertimus, juoba kad jų skelbta buvo vis dėlto labai mažai.

Iš pasitaikiusių sunkumų norisi paminėti tik tuos, kurie davė nelauktų rezultatų. Horacijus, įskaitant hegza-

[37] Iš antikinės poezijos, p. 63.
[38] *Churginas A.* Sietuva. V., 1973, p. 13.
[39] Ten pat, p. 44.

metrą, naudojo iš viso 20 skirtingų ritminių pavidalų. Atskiri iš jų turi smarkokai supintą ritminį piešinį, kuris vertime neįgyja pakankamo kontrastingumo ir lieka neryškus. Sakysim, ketvirtoji archilochinė strofa:

—⏑⏑—⏑⏑—|⏑⏑—⏑⏑|—⏑—⏑—⏑
⏑—⏑—⏑—⏑—⏑—⏑ } 2 kartus [40]

Šis daktilio, trochėjo ir jambo liedinys, kuris originale suprantamas ir gyvas, lietuviškame vertime buvo išdėstytas ne dviejose, o trijose eilutėse, įvedant rimą tose vietose, kur baigiasi originalo eilutės:

Savo šokius Venera vėl pradeda
prieš mėnulį vaiskų,
aplink ją Gracijos ir nimfos vaikšto,
kojom į žemę dermingai trepnodamos,
kol degąs Vulkanas,
Kiklopų kalvę žiūrinėja seną [41].

Panašiai yra ir dar vienoje mažai kontrastingoje strofoje, kuri ir Horacijaus tebuvo pavartota vos vieną kartą. Turima minty didžioji sapfinė strofa:

—⏑⏑—⏑—⏑
—⏑—⏑—|⏑⏑—|—⏑⏑—⏑—⏑ } 2 kartus

Čia vertėjui irgi teko skelti ilgąją eilutę į dvi dalis (po antrosios cezūros), o pirmoji (trumpoji) eilutė atsargiai surimuota su lygiagrečia trumpąja eilute toje pačioje strofoje:

Ko pasislėpęs tūno,
kaip, anot sakmės, laukdama
Trojos graudaus žlugimo,
slėpė Tetidė sūnų,
kad negriebtų jo pražūtis,
vyrų drabužį dėvint? [42]

[40] Knygoje liko neištaisyta korektūros klaida, todėl ši schema ten nurodyta netiksliai. Žr.: *Horacijus*. Lyrika, p. 225.
[41] Ten pat, p. 44.
[42] Ten pat, p. 51.

Aiškesnės ilgos eilutės tebuvo suskaldytos į dvi:

Leukonoja, neklausk,
kokią dievai pabaigą skirs abiem [43],

arba:

Jau trečias lapkritys nupurtė išdidžias
garbanas nuo ąžuolų,
kai aš Inachiją mečiau [44],

arba:

Tad dainomis ir vynu nelaimes visas sau palengvink —
tatai klaikiausiam liūdesy
saldžią paguodą suteiks [45].

Vadinasi, tik labai nežymūs dalykai ir tik tie, kurie gelbsti ritminėje struktūroje, tebuvo patelkti prie įprastinio klasikinio arsenalo, bet jie, matyt, neišvengiami, norint skaitytoją nejučia įvesti į antikinės eilėdaros dėsningumus ir drauge paskatinti jį perskaityti vertimo tekstą taip, kad natūralūs žodžių kirčiai sudarytų prozodinio bangavimo įspūdį. Kaip tai pavyko, žino ir mato tas, kas domėjosi ir skaitė, bet šioje vietoje tenka pabrėžti, kad lietuvių kalba yra tokia, kuri duoda daug galimybių išreikšti gana sudėtingą ritminę struktūrą, o todėl verčiant nėra būtino reikalo eiti antikinio originalo ritmikos supaprastinimo keliu, kaip tai daroma daugelyje kitų kalbų.

Prie viso šito prisideda dar vienas keblumas, kurį pažymėjo dar Vaižgantas, pasakęs apie pirmąjį J. Ralio vertimą: „Galų gale susivokti jūroje 12 000 eilučių, kad viskas būtų nuosaiku, ypač lituanizavime graikiškųjų vardų, buvo labai sunku" [46]. Tasai „lituanizavimo" sunkumas išliko ligi šiol. Principas turėtų būti toks, kad var-

[43] Ten pat, p. 53.
[44] Ten pat, p. 23.
[45] Ten pat, p. 26.
[46] *Homero* Odiseja, p. 275.

das išlieka, koks jis buvo paskolintas iš kitos kalbos. Deja, antikinius vardus mes skolinomės per įvairias kalbas ir įvairiais laikais. Rodos, nusistovėjo *E*giptas, *E*schilas, *Fe*dra, bet čia pat vartojamas Hef*ai*stas, nors visų graikiškasis pagrindas yra tas pats dvibalsis *ai*. Tai žinomi vardai, betgi vertėją užgula gausybė smulkių vardų, kurių reikia žūt būt lietuvinti tarimą, pritaikyti kirčius, be to, tokius, kad skaitytojas tik taip, o ne kitaip juos kirčiuotų. Tada ir pasirodo, kad mūsų principai dar neišbaigti, jie neleidžia išlaikyti vieningos linijos, o todėl mūsų vertimo ir apskritai bendra vardų kultūra pasidaro priklausoma nuo atskirų žmonių nuomonių arba istorinių atsitiktinumų.

Rodos, vertimų iš antikinių kalbų lentynėlė mūsų literatūroje nėra labai didelė, rodos, dar tik pradžia padaryta, bet problemų jau yra nemažai. O gal jų daug būtent todėl, kad dar mažokai sukaupta patirties. Tik padirbėję visi, kas galim, mes daugiau atnešime savo kultūrai pasaulio lobių, o kartu spręsdami ginčus, kurie tebelieka gyvi, pasistūmėsime ir filologijos dalykuose.

1978